

STATSMINISTEREN TALER TIL SIT FOLK

Den 2. september 1942 kunne vi høre landets statsminister Vilhelm Buhl i radioen:

»Sabotage er en af de alvorligste forbrydelser, der kan begås mod et krigsførende land, og i almindelighed kendes der for sådanne forbrydelser i de krigsførende lande kun én straf, nemlig dødsstraf.« Og videre: »Den danske regering føler derfor et stort ansvar med hensyn til bekæmpelse af sabotage og lignende forbrydelser. Thi opretholdelse af ro og orden må for regeringen stå som den første pligt under varetagelsen af vort lands interesser i denne situation. Men regering og politi formår ikke alene at og skabe den ro og sikkerhed, som er en betingelse for, at forholdene også fremefter kan udvikle sig som hidtil. Hertil kræves medarbejde af alle gode kræfter i vort folk. Vær med til at gøre det klart for alle – og navnlig de unge – at den, som begår sabotage eller hjælper med dertil eller overfor myndighederne tilbageholder viden om sabotageplaner eller undlader at medvirke til opklaring af sabotage, handler mod sit fædrelands interesse. Fra dem, hvis mål det er at undergrave et godt forhold mellem Tyskland og Danmark hvilende på gensidig hensyntagen og forståelse, mangler det ikke på tilskyndelser til at søge en konfliktsituation bragt til veje her i landet, og i propagandaen herfor blander sig også røster i udlandet. Tænk på, hvor skæbnesvangert det ville være at give efter for sådanne opfordringer, skæbnesvangert ikke blot for den enkelte, men for land og folk. Lad ikke de få ubesindige, hensynsløse få lov til at drive deres spil og ødelægge den rolige tilstand, som alle besindige danske vil værne om.« Citat slut.

Buhl var en nydelig herre, hans fremtræden var myndig, hans optræden var tillidsvækkende, han virkede som en klog mand, hans ord havde vægt. Han var socialdemokrat, og for os arbejdere var han ingen fremmed, han var en af vore egne. Begge mine forældre var opdraget til at gøre deres pligt og helst lidt til.

De troede på autoriteterne, myndighederne, og deres moralkodeks var noget ganske andet end den, vi ser i vore dage. Alt dette havde de af bedste evne forsøgt at give videre til deres børn, og her stod jeg så endnu mere belastet med min kristentro, som efterhånden dog var ved at flosse i kanterne.

At spille helt har altid ligget mig fjernt; min inderlige skræk for øretæver og min afsky for vold havde hidtil afholdt mig fra mere systematisk modstandsarbejde. Endelig fortalte min gode forstand mig, at det i det store og hele var nytteløst mod den knusende overmagt, som vi til daglig blev konfronteret med.

Når kamptropper marcherede syngende gennem gaderne, når store militærorkestre afholdt koncerter, når nazister optrådte i deres imponerende uniformer, ja så blev man belært om, at man blot var et lille ubetydeligt nul i denne verden.

Det nyttede ikke noget.

MORALSKE SKRUPLER

Betydningen af Buhls tale er af forskere fejlagtigt blevet vurderet til at have været helt uden betydning, han sagde jo bare noget. Han var tvunget til det. Han gjorde det kun for at skåne sine landsmænd og sit land. Han mente det ikke. Hvad mente han så?

Men tiden og mine dyrekøbte erfaringer siger noget ganske andet. Alle indicier peger på, at Buhl var hovedmanden, den hovedansvarlige for den skæve våbenfordeling, for at Den danske Brigade i Sverige kun skulle bruges som hans personlige instrument, således at han kunne overleve og fortsætte magten. Buhl var ansvarlig for udleveringen af oplysninger om modstandsbevægelsens ledelse til tysk politi, kompromiset om retsopgøret osv.

Alt peger på, at hans modbydelige spil kostede liv og førlighed, ikke kun for modstandsfolk, men også for børnene på Den Franske Skole. Hvis nogen har bragt lig i Socialdemokratiets efterhånden overfyldte lastrum, er det Buhl.

Indicierne taler kun alt for tydeligt deres klare sprog.

Når jeg nævner dette, skyldes det, at da jeg som smedesvend efter krigen arbejdede på radiofabrikken Philips, opsøgte Stanley mig. Vi var kolleger her, og han bad meget genert og noget beklemt om en fortrolig samtale.

Hans problem var, at han under krigen meget nøje havde overvejet at blive optaget i en modstandsgruppe og da var kommet til den overbevisning, at det ikke ville være i overensstemmelse med hans kristentro og det af de ti bud, der siger:

»Du må ikke ihjelslå«. Og endelig, at Buhl var gået så kraftigt imod modstandskampen. Senere på krigen ombestemmer han sig, men da viste det sig helt umuligt for ham at finde frem til en modstandsgruppe. Han havde lige siden været plaget af dårlig samvittighed og ville nu høre min mening.

Umiddelbart efter kapitulationen bad Bopas leder Børge Brandt os Bopafolk om ikke at blive alt for højrovede og få storhedsvanvid over al den jubel, skulderklappen og virak, der stod om os: – Husk, sagde han, der har været tusinder af unge som jer, der har villet bekæmpe nazisterne, de har bare ikke haft det held, som I har haft, nemlig muligheden for at få kontakt til en modstandsgruppe.

Jeg var langt fra enig med Brandt i denne opfattelse, men gav den alligevel videre til Stanley og betroede ham, at jeg selv havde haft de samme overvejelser, og at også jeg havde været i en dyb samvittighedskrise, da vor pæne, nydelige statsminister Vilhelm Buhl fordømte modstandskampen og opfordrede danskerne til at stikke og angive de »ubesindige, hensynsløse og forvildede unge, der ikke vidste bedre«.

Dårlig samvittighed burde Stanley ikke have, han havde dog i det mindste taget et standpunkt, og han havde dog haft en holdning i modsætning til flertallet af vore landsmænd, der bare havde lullet sig gennem krigen. Hverken Stanley eller jeg afveg særligt fra den danske ungdom.

Når vi havde samvittighedsproblemet, har mange andre også haft det. Vi må ikke glemme, at modstandskampens aktører var de helt unge, hvis moral endnu var intakt.

Ansvaret var Buhls. Hans tale blev afgørende for regeringens videre politik – eller rettere bedrag af det danske folk i kampen mod Nazismen. Hans handlinger er sammenlignelige med bedrageres stadigt accelererende forbrydelser for at undgå ubehagelige afsløringer. Min opfattelse af Buhl var og er stadig: Hæler er lige så skyldig som stjæler. Buhl var stikker.

DET TRÆKKER SAMMEN

Antifascister dømmes nærmest på samleband ved danske domstole. En tidlig morgen, før min far skulle på arbejde, dukkede en kvinde op, og der blev hvisket og tisket meget ude i korridoren. Noget var rivende galt. Far kom ind i stuen og sagde:

– Jeg bliver nød til at smutte i nogle dage, og Aage kan lægge besked bag havelågen ved morfars hus.

Begge havde vi ventet, at mor ville starte med at klynke. Men uden et ord fik hun på rekordtid smurt nogle madder, stak ham alt, hvad hun havde af penge, medens hun gav mig besked på, hvad jeg skulle hive ud af skuffer og skabe af tøj. Han fik et knus og blev skubbet ud ad døren.

ILLUSTRATION: HERLUF BIDSTRUP

Samarbejdet mellem dansk og tysk politi var perfekt – danske politifolk blev uddannet i Gestapo-hovedkvarteret i Berlin.

Mor havde givet ham alle kostpengene, og tilbage stod vi. Vi vidste, at far trykkede illegale blade, for vi havde hentet papir inde i byen. Vi vidste også, at han solgte Niels Ebbesens-mærker for 2 kr. stykket, og at pengene gik til Kommunistpartiets illegale arbejde.

Jeg foreslog mor, at jeg snusede lidt rundt i kvarteret for at få noget at vide. Jeg fandt ud af, at en kammerat til far ved navn Karl var blevet arresteret om aftenen. Karl var skibsbygger på Refshaleøen på B&W, og det var ikke særlig svært at regne ud, at politiet på én eller anden måde satte ham i forbindelse med den påsatte brand på Riggerloftet derude.

På dette loft havde man de modeller, som brugtes til at bukke spanterne efter til de nye skibe, der var under bygning. Ingen modeller betød ingen nye skibe til tyskerne. På vej gennem Polensgade så jeg flere politivogne og civilklædte betjente – ingen kunne være i tvivl.

De kom slæbende med en anden partikammerat, der var model-snedker på Hærens Flyvetropper på Kløvermarken.

Tilbage hos min mor fortalte jeg, hvad der var sket, og vi blev enige om at støvsuge alle de steder, hvor vi kunne forestille os, at far havde gemt noget.

Vi fandt kun et par sider fra et illegalt blad, der var gået i fisk under trykningen, og som bare var smidt om bag et skab.

Noget over middag lød der tunge trin på hoved- og køkkentrappen. Der blev ringet på, og jeg nåede lige at sige til mor:

– Husk, du skal bede om at se en dommerkendelse.

Hun lukkede op, hurtigt havde et stort brød af en betjent en fod i døren, medens en anden bare masede sig ind.

– Vi vil godt snakke med Vølker Johansen.

– Han er ikke hjemme, han er på arbejde.

– Hvor arbejder han?

– Ja, det ved jeg da virkelig ikke, han har vist lige skiftet arbejde, og jeg husker ikke navnet på virksomheden.

Hun tager nu godt fat i panserne og prøver at skubbe dem ud ad døren. De er trængt, for det er jo sin sag selv for et brød af en dansk betjent at lægge hånd på en kvinde.

– Min mand er ikke hjemme, så kan der vel ikke være mere?

– Joh, de ville gerne foretage en husundersøgelse.

Mor sagde afvisende: – Tror I, jeg vil have fremmede til at rode og snage i mine sager?

De fastholdt, at de ville ransage lejligheden, og mor bad om at se en dommerkendelse. De grinede hende åbenlyst op i ansigtet og sagde:

– Der var engang, men i vore dage bruger vi ikke den slags.

– Jamen, er I da ikke danske betjente?

Hun bad om at få deres navne og tjenestenumre.

– Hvad vil De dog med dem?

– I vil blive anmeldt, når den tid kommer, svarede mor.

De var bedøvende ligeglade med hende og vor Grundlov, de gik emsigt i gang og var utroligt grundige. Andre betjente blev sat til at gennemrode loftet og kælderen, og da de var færdige, kunne man se, at de havde rodet grundigt rundt selv i tørvene.

Endelig var der en betjent, der inde i kakkellovnen fandt flere ark med Niels Ebbesens-mærker. Hold da helt kæft, hvor blev jeg sur på mig selv over, at jeg kunne overse et så oplagt gemmested.

Da de endelig drog af, smuttede jeg hen med besked til far på det aftalte sted. Forsigtigt gik jeg ned i gården, fik fat i cyklen og kom gennem en kældergang ud i en helt anden gade.

Jeg opdagede hurtigt, at to betjente stod placeret, så de kunne holde opsyn med både porten og vor opgang. Hos mormor bad jeg om papir og blyant, og da hun spurgte:

– Hvem skal du skrive brev til? Siger jeg grinende:

– Kan du ikke huske, mormor, at du har spået mig, at jeg ville møde en lyshåret, smuk velhavende dame?

– Joh, det kunne hun da godt.

– Det er altså sket, mormor, du kan tro, det er en flot pige, og så har hun måsen fuld af guld.

Mormor spåede altid i kort eller kaffegrums, og da hun var noget romantisk, var man altid sikker på at få en smuk og rig person.

I brevet gav jeg far besked på, at næste besked kunne han finde i saddeletrøret på mors cykel, som jeg så ville lade stå inde i mormors gård. To dage senere, hvor de samme betjente stod foran opgangen, fik jeg en god idé, nemlig at tage gas på panserbasserne. Jeg bad min mor om 25 øre til en sporvognsbillet.

– Hvor skal du hen?

– Ud at luften de to skiderikker, der hænger nede på gaden.

Mor var lidt betænkelig, men efterhånden som vi udmalede os, hvordan jeg ville lave det lille nummer, syntes hun idéen var så god, at hun godt ville med, men nogen hurtigløber var hun ikke, så hun måtte blive hjemme.

De to betjentene vidste udmærket, hvem jeg var, men de var dumme nok til at tro, at jeg ikke vidste det. Ved et stoppested sprang jeg på en Linje 5's forreste perron, mens idioterne hoppede op på bagperronen. Da sporvognen satte i gang, hoppede jeg af, hvorefter de også hoppede af – men da bagperronen var ud for mig, hoppede jeg op igen og vinkede.

Konduktøren nåede ikke at få min 25-øre, så jeg hoppede af ved næste stoppested og gik hjem. De stod trofaste og tomhjernede plantet der igen. Jeg slog et slag rundt om dem og gik over til stoppestedet. Igen bed de på krogen. Nu var de efterhånden så overbeviste om, at jeg havde noget farligt – noget landsskadeligt for. Så da en ny Linje 5 kom, gik jeg op på bivognens bagperron, mens de sprang op på forperronen.

Jeg satte mig mageligt til rette og fik en omstigningsbillet. For den kunne jeg køre i en time og femten minutter. Ved Amagerbrogade stod jeg af, de fulgte med, og endnu en gang sprang jeg på en sporvogn. Farten var ikke mere overvældende, end at de lige nåede at springe på igen. Den humoristiske sans var ikke udpræget synlig, da jeg høfligt spurgte:

– Goddag, har jeg set Dem før?

De havde meget svært ved at smile. De fik en tur til endestationen i Husum, og på vej hjem fik de lov til at motionere.

Jeg hoppede fra den ene sporvognslinje til den anden, men det var nogle gumpetunge, sløve bananer, så jeg skulle hele tiden sørge for, at de kom med op eller ned.

Men ved Rådhuspladsen lod jeg dem køre, sporvognen havde nemlig så megen fart på, at de ikke turde hoppe af igen. By-by. Billeten var ved at udløbe, og min 25-øre var i fare.

ARRESTATIONER

En uges tid senere ringede det på døren, jeg blev erklæret for anholdt og måtte følge med – nu var hævnens time kommet. Jeg blev anbragt i et skab på Politigården og blev nogle timer senere hentet til afhøring. Det hele var meget fredeligt, ingen trusler.

De forsøgte talentløst at charmere, mens de lagde Niels Ebbesens-mærker frem og spurgte, om det var mine. Men sådanne nogle havde jeg aldrig set før.

– Er det frimærker? Må jeg få ét? De er jo pæne.

Er jeg sigtet og for hvad?

Jeg spurgte, om det ikke var ulovligt at afhøre en på min alder, uden at en repræsentant for Børneværnet var til stede? De kørte rundt i det og begyndte nu at fortælle mig, at jeg udmærket kendte min fars to kammerater. Selvfølgelig kendte jeg ikke noget til nogen, og omsider gled det venlige slør fra betjentens grimme fjæs. Sådan en frækkert skulle han sgu nok ordne, alt det fis, jeg havde lavet med ordensmagten, skulle han nok vide at sætte på plads.

– Har du hørt om opdragelsesanstalter? (Den tids lukkede ungdomsfængsler.) Du kan lige så godt fortælle, hvad du ved, for vi ved alt. Se her, vi arresterede din far i aftes, og han har tilstået alt. Her er tilståelsen med hans underskrift.

Jeg bad om at få papiret nøjere i øjesyn og kunne se, at de havde udfærdiget en »tilståelse« med fars gummistempel, som han brugte, når han var ude at spille og skulle skrive regning ud. Jeg grinede den måbende ged af en betjent lige op i hovedet og sagde: – For det første har De hugget min fars gummistempel, det er tyveri. Og for det andet har de forfalsket hans underskrift, det er dokumentfalsk, hvor mange års fængsel kan De få for det?

Jeg røg nu på ny op i skabet, men blev efter en times tid hentet ned med besked om at skrubbe af. Når man i dag diskuterer det danske politis indsats under krigen for vort fælles fædreland, dukker hele denne episode op for mine øjne.

Da der var gået omkring tre uger, fik far af uransagelige kana-

ler besked på, at politiet ikke havde så meget på ham, at de ville anklage ham. Da det på dette tidspunkt var komplet umuligt at leve illegalt, fordi man ikke kunne få arbejdsløshedsunderstøttelse eller hjælp fra noget socialkontor, besluttede far at møde op på Politigården. Karl fik fire, og den anden kammerat tre måneders fængsel.

Karl kom aldrig over, at han var brudt sammen og havde bragt et par kammerater i fedtefadet, men vi forstod ham godt, og der var ingen bitre følelser. Sagen var den, at Karl havde arbejdet sammen med Ejgil Larsen, der var stifter af og den første leder af de kommunistiske sabotagegrupper, Kopa.

Branden på Riggerloftet havde de sandsynligvis været fælles om med Svensson, som sammen med Ib sænkede flere skibe. Prisen for at holde kæft med denne aktion var, at Karl måtte fodre politiet med noget forholdsvis uskyldigt.

At vi på forhånd fik kendskab til anklageskrift og en evt. dom skyldtes ene og alene Ejgil Larsen.

Skoleåret blev ændret således, at det sluttede i marts, sandsynligvis på grund af brændselssituationen. Koks eksisterede ikke længere i arbejderhjemmene. Træ var en mangelvare, selv den ringeste stump træ blev samlet op og røg i kakkelovnen.

Tusinder af arbejdsløse, alle der kunne krybe og kravle, knoklede hele sommeren i tørvegrave, brunkulslejer og i skovene, hvor de huggede stød op. Det var gamle træstubbe, som blev hugget op; det er herfra ordet stødbrænde kommer.

Men det blev forår, og en dag stod jeg uden for skoleporten med en underlig tom fornemmelse i maven. Det var slut – en helt anderledes tilværelse lå foran mig. Hjemme gik snakken, og ofte gik bølgerne højt.

Forholdet mellem min far og mig var langt fra godt. Han bed og snerrede ad mig, det hele virkede meningsløst og uinteressant på mig. »Du må da vide, hvad du vil være, knægt,« var et af mange guld-korn. Der var ingen – absolut ingen – som gad tænke på at orientere mig om erhvervslivet og dets gåder.

– Nu ligger han der og flyder igen.

Det var kommentarerne, når jeg lå og læste på sofaen, som var mit soveværelse. Jeg havde overhovedet intet privatliv.

Grundloven blev sat ud af kraft, og danskere blev jaget af dansk politi efter tyske metoder og dømt på samleband – det mærkede vi på vore kroppe. Her har Bidstrup illustreret situationen.

Ret hurtigt lærte jeg derfor at sløre ting og sager, som jeg godt ville have for mig selv. Et brev f.eks. kan man mærke med et par næsten usynlige streger, så hvis en anden lukker brevet op, kan du afsløre det ved, at stregerne ikke længere passer sammen.

Når jeg konstaterede, at nogen rodede i mine ting, flyttede jeg mit habengut op i skjul på loftet. Nå snakken gik om min fremtid, var mor af den opfattelse, at jeg skulle på kontor, for så slap hun for at vaske beskidt arbejdstøj.

MIN DEBUT I ERHVERVSLIVET

Det lykkedes hende at skaffe mig plads på et lille lummert kontor. Foruden mig var der to ældre frøkener med knude i nakken. Den ene røg cerutter med papiromslag, luften var tyk af røg og duften fra de to damer. Efter to dage »brændte« jeg den simpelthen af, og mor havde intet andet valg end at ringe til kontoret og give dem en søforklaring.

Jeg blev herefter sendt til »psykoteknisk prøve«. Det var en lang række prøver, hvor man blev testet i hoved og røv med den tids teknikker.

Herefter skulle jeg i lære med et halvt års prøvetid til den formidable løn af 7,20 kr. om ugen for 48 timers surt slid. Takket været fars mange forbindelser fik jeg en læreplads på en mindre maskinfabrik på Amager.

Den 1. september mødte jeg op med meget få forventninger. På kontoret stod en mand i kittel, og da jeg ville sige »god morgen« og præsentere mig, vendte han ryggen til:

– Du må være den nye læredreng? Jeg skal vise dig, hvor du skal være. Nede i en mørk kælder stod en stor dreng, og han fik besked på at sætte mig i gang. Det kan jo kaldes rationel, effektiv undervisning af format at sætte den ene læredreng til 15 øre i timen til at lære den næste op med den samme svimlende indtægt. Han forklarede mig, hvad det drejede sig om og satte mig ind i forholdene.

– Ham, der førte dig herved, er værkføreren og en meget flink fyr, han hedder »Skrut Karl«.

– Jamen, jeg kan sgu da ikke kalde ham »Skrut Karl«.

– Nej han hedder Karl Hansen. Mester er en jysk tranbonde, og ham kan du slet ikke forstå. Ham skal du bare sige ja og amen til.

Arbejdet begyndte klokken 7 afbrudt af en halv times frokost, og der var fyraften klokken 4. Om lørdagen slap vi allerede klokken 1.

Ugelønnen var på 7,20 kr. Kostpengene derhjemme var 5 kr., og tilbage til en pægl (en kvart liter) mælk, frisør, tøj, cykel, tobak og damer havde jeg 2,20 kr. I vinterhalvåret gik vi på Teknisk Skole tre aftener om ugen. Skolen begyndte kl. 17.30, derfor fik vi en halv time tidligere fri.

På teknisk skole blev vi ved hver times begyndelse råbt op, og selv de mindste forsømmelser blev noteret, så mester kunne følge med. Passede vi ikke skolen, betød det misligholdelse af lærekontrakten, og det var en sikker grund til at smide en genstridig lærling på porten. Det gjaldt derfor om ikke at få anmærkninger i slavedokumentet.

Lokalet, hvor jeg arbejdede på min arbejdsplads, har været 25 meter langt og 5 meter bredt. Ud mod porten var smedjen – et rum med luge ud til en port. Varerne, dvs. stålet, blev læsset ind gennem lugen. Mange af stålstængerne vejede op mod 500 kg og blev klaret pr. håndkraft, absolut ikke ufarligt arbejde, som vi var

flere om. I smedjens 5 x 5 meter var loftshøjden omkring 4 meter for i resten af lokalet at være ca. 2,5 meter. Her var smedeværktøjet, tænger, ambolt og en feltesse, dvs. en esse, hvor vi kunne varme jernet op ved at træde et hjul rundt og derved pumpe luft ind til ildstedet.

Derefter kom lagerlokalet, hvor materialer blev anbragt på gulvet og i reoler. Langs væggen var der vaskekummer, hvor arbejderne kunne vaske sig til fyraften. Varmt vand eksisterede ikke, så derfor var det min opgave at sørge for varmt vand ved allerede kl. halv tre at begynde på at varme jernklodser op, som jeg så holdt ned i en mængde spande. Vandfåde fandtes ikke, så der var et stort spild af varmt vand.

Ofte var der kø foran toiletterne. To toiletter til 36 mand er jo ikke den vilde luksus, og pinlige scener blev udspillet, når en trængendes tålmodighed var ved at briste, og staklen fortvivlet hamrede løs på døren. Nogen opholdt sig op til halve timer på toilettet – især på de tidspunkter, hvor formiddagsaviserne udkom, var der trængsel. Jeg havde lavet en gaffel, så jeg udefra kunne lukke og dermed vise, at toilettet var optaget.

På dage, hvor jeg trængte til lidt underholdning, lukkede jeg simpelthen for et eller begge lokummer og fik dermed meget hurtigt dannet en flok af ivrigt diskuterende, men værdigt trængende debattører. Det var interessant at høre på diskussionerne og de mange rygter.

En dag blev man enige om at finde ud af, hvem der manglede på værkstedet, og som dermed spærrede for toiletterne. Alle drog op for at kontrollere, men imens låsede jeg op.

En dag skulle jeg hale en stang fedtet, komprimeret stål ned fra reolen. Jeg halede som en gal på dette møgbeskidte stål, som var dækket af tyk sod fra essen – og slap det pludselig.

Jeg tumlede flere meter baglæns for med et drøn at ramle igennem den tykke matterede rude på det ene toilet.

Jeg sad med måsen igennem dørrammen, fortumlet og kiggede ind, hvad skuede mit øje? Der sad Emil fuldt påklædt med begge fødder på en selv-komponeret fodstøtte og læste avis. Da han noterede sig, at jeg måbende betragtede ham, skævede han over sin avis og sagde blot: – Sæt pap i. Emil fortsatte læsningen.

EN PÅ SKRINET

En af svendene gav mig besked på at hjælpe ham med at smede en masse gaffelnøgler og gik uden videre ud fra, at jeg smed alt, hvad jeg havde i hænderne og gik i gang med det samme. Da jeg ville gøre de ting, jeg stod med, færdige først, brummede han og udtrykte sin utilfredshed på klingende jysk, medens snus og spyt trak sine tre tydelige spor ned over et ubarberet snusket ansigt. Hr. Jensen var navnet på denne gentleman, men hos mig blev han døbt »Hr. 111«.

På hovedet bar han en kasket, som han tilsyneladende havde båret under sin fødsel, da den var noget af det mest fedtede, jeg havde set. Vi fik begyndt, og jeg trampede rask i feltessen for at få varme på jernet. Tempoet var ikke tilfredsstillende, så det blev sat op, og det første jern røg på ambolten. Han beordrede mig til at tage forhammeren, som vejede en bagatel af 15-20 kg.

– Hvad fanden, ved du ikke, hvordan man holder på en forhammer? Spagt fortalte jeg ham, at jeg just var kommet ud af skolen, det var første gang, jeg skulle smede.

Han tog forhammeren og demonstrerede, men når jeg forsøgte, virkede det temmelig akavet. Hr. 111 var en tavs, indadvendt personage, og hele hans fremtræden var negativ og sur.

Med en tang holdt han jernet, vendte og drejede det på ambolten og viste med sin smedehammer, hvor jeg skulle følge efter med forhammeren, dermed bestemte han også tempoet.

Ustandseligt brokkede han sig, så var jernet ikke varmt hurtigt nok, så var det for varmt, og så var det alligevel ikke varmt nok osv. Hen på eftermiddagen var jeg så træt og ødelagt, at jeg ikke kunne løfte forhammeren, hvorefter han drev mig én lige i ansigtet med sin modbydelige fedtede kasket. Det lykkedes dog for mig at beherske mit raseri.

I frokostpausen havde flere af lærekammeraterne spurgt:

– Hvordan går det med Jensen?

Men jeg hæftede mig ikke ved det, heller ikke at kammeraterne i de næste timer nærmest tilfældigt rundede smedjen på deres lokums-ture. – Hr. Jensen, sagde jeg så meget stille og meget roligt.

Kender De nogen, som kan gå lige ud af skolen uden nogensinde at have knoklet, som jeg har knoklet hele dagen, og som har kræfter til bare at blive ved og ved i en uendelighed?

Svaret efterlod ingen tvivl:

– De unge i dagens Danmark er alle nogle forpylrede, forkælede skvatnagler, det var sgu' ikke, som da jeg var ung.

– Hr. Jensen, De har stillet en masse krav til mig, De har forlangt, at jeg f.eks. skulle vide, hvor varmt jernet skulle være, at jernet brændte, når det blev hvidvarmt og meget, meget andet. Kan De, hr. Jensen, fortælle mig, hvem her på fabrikken, der har lært mig noget om alt det, eller tror De, hr. Jensen, det er noget, man lærer i skolen?

Han følte sig presset, i stedet for at svare råbte han:

– Du skal ikke være fræk!

Uden at jeg havde bemærket det, var en af de ældre lærlinge, formanden for lærlingeklubben, som havde stået bag mig, gledet nærmere, og for at der ikke skulle herske nogen tvivl, sagde han lige så stille:

– Hr. Jensen, jeg har set, at De har slået en lærling uden nogen grund, jeg har hørt alt, hvad der er sagt.

Aage har ikke været fræk på nogen måde, han har spurgt Dem pænt og høfligt om ting, der har med hans arbejde at gøre.

Der blev holdt en længere pause, uden at der blev mælet et ord, og vi fortsatte, men træt var jeg. En lærekommerat kom ned og sagde:

– Hr. Jensen, der skal varmes vand nu, så svendene har varmt vand til fyraften, vil De være venlig at lade mig overtage essen nu?

Det var ellers mit job, men så sagde han:

– Stryg ind på lokummet og tag en slapper, så ordner jeg dette her.

Jeg var ikke sen til at følge opfordringen. Godt nok var det med nogen undren, at jeg bemærkede tiltaleformen: »Hr. Jensen mig her, Hr. Jensen mig dér og vil De være venlig« osv. Her var noget i luften, men hvad? Til fyraften orkede jeg ikke at vaske og klæde mig om, men kørte lige hjem. Da jeg vaklende nåede op og bankede på køkkendøren, lød det:

– Guud, hvordan er det dog, du ser ud, dreng?

Det var fru Pedersen på tredje, i min afmagt havde jeg troet, at jeg havde slæbt mig helt op på fjerde sal.

Næste dag fortsatte vi med at smede, men der var nu nogle ændringer i menuen. Hr. 111 var endnu mere indadvendt og tavs. Jeg havde valgt at køre i mit eget tempo, så jeg havde en chance for at overleve dagens strabadser.

Der var mange besøgende, som lige skulle en tur forbi, og som bad hr. Jensen om tilladelse til at give lærlingen lidt informationer og lidt demonstration i smedekunstens mysterier.

Flere af svendene gassede og hånede hr. Jensen. Når de lynhurtigt havde varmt jern på ambolten, svingede de forhammeren, så det var en fryd, medens de hånende sagde:

– Slå dog til mand, du står jo bare og tjatter. Vis skvatnaglerne, hvad en rigtig smed kan.

Dårligt var det ene jern smedet, før det næste lå på ambolten, det gik så rask fra hånden, at hr. Jensen svedte, så det var en lyst for mig at se på. Emil dukkede op på scenen, og med et stort grin spurgte han:

– Nåh! Hr. Jensen, hvordan går det så?

– Tillader du, at jeg viser læredrengen, hvordan en rigtig smed slår med forhammer?

Hr. Jensen protesterede, men der var ikke noget at stille op, Emil kunne ikke stoppes. Emil slog møllesving, og i hans strakte arme hvirvlede den tunge forhammer rundt og rundt for at havne med et drøn på jernet.

– Du brokker det, gispede hr. Jensen.

– Gu' gør jeg ej, hvad er det for noget sludder? Vi skal bare gå til den. Der skal fandeme bestilles noget, ikke?

– Umærkeligt blev Emil trukket bagud af sine kraftfulde sving, og pludseligt ramlede forhammeren ind i nogle vandrør, der hang oppe i loftshøjde. Vand væltede ud over os, men vi var jo smede, så inden længe havde vi lukket for en hovedhane med det resultat, at fabrikken intet vand havde, hvilket meget hurtigt betød stop for toiletterne. Reparationen af de ødelagte rør tog dog ikke lang tid.

Da det var overstået, fik jeg besked på at blive i kælderens de næste dage, fordi mine lærekammerater ville begynde at lære hr. Jensen takt og tone. Hvis jeg opholdt mig i kælderen, var jeg uden for enhver mistanke. Drengene begyndte nu bl.a. på pariserkuren, som kort fortalt gik ud på at anbringe en meget kraftig farve, pariserblåt, de steder, hr. Jensen ville berøre. Farven var næsten ikke til at vaske af, slet ikke med den 40 procents erstatnings-sæbe vi havde.

Efterhånden gik det meste af hr. Jensens dag med at gå rundt med en klud og tørre de steder af, som han var nødt til at røre ved. Hr. Jensen vaskede sig til fyraften, og da han åbnede døren til sit garderobeskab, sikrede han sig, at der ingen farve var.

Men da han kom tilbage, kontrollerede han ikke og stod så igen med hånden fuld af farve.

De andre svende blandede sig langt uden om. Det ragede ikke dem, og i øvrigt havde han selv bedt om det. Når de havde bedt ham holde akkorderne, havde han jo bare sagt, at det ragede ikke dem, hvad han tjente.

Sagen var den, at også på denne arbejdsplads havde man et uofficielt loft over indtjeningen, fordi man vidste, at tjente en svend mere end de tre kroner i timen, ville akkordprisen blive sat ned, hvilket blot betød, at den næste skulle knokle endnu mere.

Hr. Jensen var – set med kollegernes øjne – en morakker og en skruebrækker.

ER DU IKKE LIDT DUM?

Ved nytårstide kom jeg op i værkstedet og stod og filede ved en skruestik på en maskindel. En svend stod pludselig foran mig og spurgte:

– Har du noget mod englændere? – Næh.

– Har du noget mod franskmænd? – Næh.

– Har du noget mod russere? – Næh.

– Så er du Fanden tage mig også dum. Ved du ikke, at det lort, du står og knokler på – endda med sved på panden – indirekte slår dem ihjel, som du ikke har noget imod?

Han drejede derpå om på hælen og gik.

Svendene tiltaltes som sagt af os med De og blev kun nævnt ved efternavn. Manden her hed Emil, og han adskilte sig fra de andre svende. Hans arbejdstøj var hvidt uden snavsede pletter, han var ikke medlem af noget druksjak, tilmed havde han tid til at snakke og diskutere med folk.

Hans maskine, en rundsliber, kørte med luftspåner, dvs. den kørte bare rundt og rundt uden at bestille noget som helst i timevis. Hans akkordpriser måtte være noget særligt, og ingen, hverken mester eller værkføreren, stillede sig misbilligende op, når han snakkede med andre.

Han var den eneste, der kunne tillade sig at stå eller gå med hænderne i lommen. Op af hans baglomme stak altid et stykke rent tvist, som var fra før krigen. Alle andre måtte bruge gamle elendige klude til at tørre hænderne i, men ikke Emil. Denne mand satte min tankevirkosomhed i gang på en ny måde.

Mit tempo blev nedsat betydeligt, og igennem nogen tid havde jeg lagt illegale blade, som far stod for trykningen af, på tilfældige steder. Far havde flere gange opfordret mig til at sælge Niels Ebbesens-mærker. – Det er ikke for meget, at de støtter det illegale arbejde, de læser jo bladene.

Dette havde jeg modsat mig, men da jeg fortalte min far om Emil, bad han mig tage kontakt og spørge ham direkte, om han ville fordele blade og sælge mærker.

Men jeg måtte ikke glemme at fortælle om risikoen og straffen. Emil gik straks ind på forslaget og bad mig til gengæld fordele hans illegale blade, som var »Frie Danske«. Hans kommentar var:

– Nåh, du er altså ikke så dum alligevel.

Om han havde fundet ud af, at det var mig, der spredte de kommunistiske blade, skal jeg lade være usagt. Under mit monteringsarbejde havde jeg oplevet, at maskindele med meget grove tolerancer, stumper, som man bare lige skulle kunne kaste sammen, ofte gav problemer, når tingene passede for godt.

Det sinkede monteringen og betød ekstra arbejde. Værkføreren, Skrut Karl, blev opsøgt, og hyklerisk betroede jeg ham, at jeg ville sætte stor pris på en orientering om tolerancesystemer. Han viste mig forskellige måleværktøjer til kontrol af målene på udborede huller og af aksler.

Han forklarede, hvor kostbare disse måleværktøjer, tolerancedorne og tolerancegafler, var, ja i dag var de næsten uerstattelige, og hvorledes man skulle opbevare dem, så de ikke blev ødelagt.

I foredraget var indlagt en forklaring på, hvorledes akkordpriserne blev beregnet. Sagt kort og firkantet, var tolerancerne store, således at selv den største idiot kunne lave arbejdet, var prisen for det udførte arbejde tilsvarende lav.

Krævede man arbejdet udført inden for hundrededele af millimeter, var prisen tilsvarende høj.

Herefter forstod jeg, hvorfor Emil altid havde så fantastisk god tid; hans arbejde krævede den allerstørste præcision. I nogen tid studerede jeg mål og tolerancer på de »billige« dele og fandt frem til, at ingen drømte om at kontrollere disse deles mål. Det var for selvfølgeligt, og det kunne ikke andet end passe.

Jeg fandt frem til to dele, som jeg skulle samle. Begge opfyldte tolerancerne, men de var, som smede siger, »mål på mål« – dvs. at de var lige store og derfor ikke kunne monteres uden videre, man måtte tilpasse dem først.

Emil bliver bedt om at kigge på sagerne, og nu spurgte jeg ham:

– Hvis nu vi tager alle tolerancegafler og klemmer dem i den hydrauliske presse, så de viser nogle hundrededele for meget, hvad så?

– Det går sgu ikke, knægt, gafflerne er hærdede, de springer som glas. – Hvad så med at snuppe dorne og gafler og vippe dem i haven eller gemme dem til bedre tider?

– Det er betydeligt bedre, men så går biksen i stå og folkene tjener ikke en krone. Har du andre gode spørgsmål til professoren?

Jeg viste ham de to dele og tegninger med tolerancer:

– Ja, se lige her, begge dele opfylder tolerancekravene, de er umulige at samle.

Jeg halede ca. 20 tegninger, som jeg havde gemt, op fra skuffen: – Se lige her, det er nøjagtigt de samme tolerancekrav.

– Dum er du nu ikke, siger han, det her skal i tænkeboksen.

Er alle huller boret på minimum og alle aksler drejet på maksimum, duer skidtet ikke, det er ikke til at banke sammen. Et par dage efter dukker Emil op, han har undersøgt sagen:

– Der er flere problemer i dette her, for det første skal vi have opklaret, hvilke dele til hvilke maskiner, det drejer sig om.

Jeg var nu ikke i tvivl om, at idéen var blevet drøftet mand og mand imellem. Der var gået sport i at producere til brokkassen.

Få dage efter var man godt begyndt. Montørerne af fræsemaskiner havde sagt, at det var i orden, og de udarbejdede lister over de dele, der nu skulle i »tolerancemaskinen«.

Man kunne se svende med akkordarbejde, hvor de ellers havde haft tid til en sludder og en pils, stå dybt koncentrerede og indædt arbejdende. Værkføreren frydede sig, her blev arbejdet, så det var en lyst.

Stemningen på værkstedet blev mand og mand imellem mere og mere positiv, hver især fik nye smarte påfund. Denne beskidte fabrik lignede nu stemningsmæssigt en julehyggestue.

Store Andersen blev nu min læresvend. Han sad meget ned, og alle lyttede til ham med stor respekt. Han bevægede sig sindigt, havde altid god tid – han var stjernen og stedets absolut dygtigste maskinarbejder. Han tilbragte timer hos en kollega, der fræsede konsoller til to radialboremaskiner, som vi allerede havde påbegyndt monteringen af.

Tre måneder tog det at få en sådan maskine klar til kontrol hos de tyske ingeniører. Under monteringen så jeg Andersen klodse konsollen op med folieblade. Det er valsede stålstrimler, som findes i forskellige tykkelser med hundrededele nøjagtighed. Da det var gjort, slettede han sporene, og nu målte han igen og igen, om maskinen holdt de givne tolerancer. Svært tilfreds kaldte han mig hen og spurgte:

– Kan du skaffe en pils til mig og en sodavand til dig selv?

Da jeg kom tilbage, sagde han:

– Det er Fanden tage mig det mest onskabsfulde, jeg kan finde på, for du har vel set, at jeg har brugt dage på at rette den forpulede maskine op, så den går igennem kontrollen?

Idéen var klar: Først skulle maskinen godkendes af tyskerne, og lige før den skulle sendes derned, fjernede man indlæggene.

Så havde prøjserne en maskine, der udelukkende lavede lort på lort. Maskinen blev færdig, tyskerne kom, kontrollerede:

– Alles in Ordnung. Vi pillede pladerne ud, slørede, og af sted gik den »zur das Vaterland«. På værkstedet havde man udviklet et varslingsystem, således at hvis en person, en »skiderik«, man ikke kunne stole på, dukkede op, blev man umærkeligt advaret.

Næste maskine fik samme tur, men nu behøvede Andersen ikke at instruere folkene, der skulle fræse konsollerne »nøjagtigt skæve«, de kunne godt selv.

Men en dag svovlede Andersen og opførte sig helt hysterisk. Han kunne ikke beherske sig, dette rolige menneske var oprørt, og han skreg ud:

– Nu har jeg knoklet med den elendige maskine, jeg har lagt hele min sjæl i den, og så har en eller anden englænder, der flyver forvildet rundt, bombet et godstog med min maskine og smadret mit mesterværk!

En dag blev vi sendt ud til en maskinfabrik på Finsensvej, hvor en maskine voldte problemer. De voksne snakkede om alle de teoretiske fejlkilder, og Andersen forelagde alle tænkelige muligheder for stedets ingeniører. Jeg forstod ikke en pind af det hele. For mig lød det, som når politikere talte en masse væven og udenomsnak. Den første dag var gået, intet var sket, og tiden faldt mig lang. Næste dag gik på samme måde:

– Undskyld Andersen, men er det her ikke at stramme den for meget? Tror De ikke, at De overspiller?

– Ved du, hvad der i vejen med den skrotbunke? – Næh.

– Det er der heller ingen af de kloge generaler på teglværket her, der gør. Når jeg gider snakke med dem, er det af to grunde. For det første er det mindre trættende og mindre beskidt at snakke end at rode med deres lort.

For det andet finder jeg frem til, hvad de kan, og hvad de ved om den maskine og især, hvad de ikke ved. Tror du jeg hygger mig med dem, så tager du fejl, min dreng.

Efter en time, havde jeg fundet fejlen, siger Andersen og fortsætter:

– Når vi har været her en uges tid, retter vi fejlen på en time, og så er vi skredet, men har du brugt tid på at iagttage deres vagt-system?

Da vi atter kom tilbage, fik Emil oplysningerne.

Men der gik flere måneder, før vagterne blev afvæbnet og fabrikken sprængt.

Yngstelærlingen måtte springe for alle, undtaget var lærekommerater og arbejdsfolkene.

Hakkeordenen blev strengt overholdt.

Til svendene drejede det sig om bajere og brændevin. Virksomhedens behov bestod i at bringe varer ud eller hente værktøj inde i byen hos de forskellige værktøjs- og maskinforhandlere. Det var jo rart med de længere ture, og vi knægte havde meget nøjagtigt aftalt, hvor lang tid de forskellige ture mindst skulle tage. Derfor havde jeg god tid til at smutte ind hos mormor og morfar.

En vinterdag, da jeg sad over en kop løbesod (erstatningskaffe fremstillet af roer eller mælkebøtte), spurgte morfar:

– Hvor meget får du i løn, Aage? – 7 kr. og 20 øre.

– Om dagen? – Nej, om ugen.

Umuligt! Det kan man sku' da ikke byde hvide mennesker? Kan du ikke brænde den af og gå ud og skrabe sne? Spørger morfar, det giver 22 kr. for en dag.

– Næh, jeg ved ikke, hvordan jeg skal bære mig ad.

– Nu skal du bare se, du får et snetegn gratis af mig. Jeg ringer aftenen før, og hvis jeg tror, at der er en tjans, skal du stille næste morgen på kommunens oplagsplads kl. halv syv.

– Jeg ringer til din læreplads og melder dig syg. Hvad skal du fejle?

Snetegnene kunne arbejdsløse få ved at stå timer i kø. Derved fik de ret til at skovle sne og mulighed for at tjene en dagløn. At flere også kunne se deres snit til at få en dags understøttelse fra fagforeningen, gjorde ikke fidusen mindre fed.

Folk med forbindelserne i orden kunne skaffe flere snetegn, end de selv kunne bruge, og solgte dem. Dagsprisen var en daler. Morfar solgte snetegn, og jeg var et særligt medlem af familien. Jeg var mere på røven end de andre, så mit var gratis.

Jeg mødte op og fik en skovl. Sammen med mange hundrede andre blev jeg sendt til Amager Strand. Vinden hylede fra øst, sneen føg, driverne var meterhøje, og skraldevognene kunne ikke komme igennem til lossepladsen.

En redningsstation skulle holdes fri, så vi blev drevet frem og måtte kæmpe mod de enorme snemasser. Men den bidende kulde var det største problem, så vi skovlede på livet løs for at overleve og holde os varme.

Næste dag spurgte morfar, hvordan det gik. Jeg fortalte, hvordan jeg havde knoklet dagen lang, og han betroede mig:

– Det er ikke altid sådan. Nogen gange må man flytte en lille klat sne frem og tilbage på samme sted for at have en hel dags arbejde, og så gælder det om at have godt med tøj på.

På lærepladsen var de andre noget forundrede, da den »syge stakkel« dukkede op på rekordtid med et ret sundt, vejrbidt udseende. Lærekammeraterne fik efterhånden presset fidusen ud af mig, hvilket resulterede i, at alle læredrengene på de gode dage var borte og kastede sne. Man kunne tage mange skideballe for 22 kr.

DRUK OG ARBEJDSKAMP

I en periode arbejdede jeg ved en revolverbænk, som stod kilet ind mellem drejbænke og nogle meget tørstige svende. De var alt andet end behagelige. Jeg blev efterhånden ret sur og træt af deres fuldemandssnak og deres lunefuldheder.

Så jeg begyndte af overveje, hvordan jeg kunne hævne mig.

Når jeg havde fået fat i en flaske brændevin til dem, lirkede jeg proppen op og hældte cirka en fjerdedel ud og fyldte op med vand. Der medførte en del diskussion, men jeg var uden for mistanke.

Både mester og værkfører var klar over drikkeriet, og jeg fik sammen med de øvrige lærlinge ordre på, at vi skulle passe vort arbejde og ikke hente sprut. Jeg indvendte, at det var problematisk at sige nej. Det forstod »Skrut Karl« udmærket, så han holdt dem under opsyn.

På et tidspunkt, hvor svendene var godt støvede, gik han hen til dem og sagde til den mest slingrende af dem:

– Jeg synes, De skal holde fyraften.

De er for fuld til at passe Deres arbejde.

Svenden tog Skrut Karl i kraven, løftede ham op og kylede ham op over drejbænken, som kørte rundt. Efter mit øjemål svævede værkføreren i største livsfare.

»Skrut Karl« luskede af, dybt rystet. Mester kom lidt efter farende og fyrede de to svende. Tillidsmanden dukkede op og forkyndte, at der var møde.

Værkstedet lå øde hen, kun læredrengene stod fastnaglede ved deres maskiner. Hvis en lærling nedlagde arbejdet var det kontraktbrud, og vi havde absolut ingen rettigheder. Tillidsmanden forlod kontoret, og lidt efter kom mester ned og bad mig gå med op på kontoret. Her bad han mig give et referat af, hvad der nøjagtigt var sket. Men jeg meddelte, at jeg ikke havde set noget.

– Du må da kunne fortælle, hvad der blev sagt.

Mester blev endnu mere vred og skældte mig ud og sagde:

– Du er fuld af løgn. Jeg spurgte mester:

– Kan det være rigtigt at bringe en læredreng til 7 kr. og 20 øre om ugen i klemme på denne måde?

Værkføreren lagde sig imellem og sagde:

– Det kan ikke være rigtigt at bringe drengen i en situation, som han ikke kan komme ud af.

Nogen må have fortalt de voksne, hvad der foregik på kontoret, for pludselig stod både Emil og tillidsmanden der. Diskussionen gik mellem de voksne om, hvad jeg havde sagt.

– Ikke et ord, sagde mester, han har stået med ryggen til, han har vel måttet bukke sig for ikke at komme til skade, da man overfaldt min værkfører.

– Men han er fuld af løgn, sagde mester endnu en gang. Træt af den megen palaver tog Emil pludselig ordet:

– Personlig er jeg fuldstændig ligeglad med, hvad De synes, Hr. Jacobsen, men De har ingen ret til at kræve en vidneforklaring af drengen. Hvis De synes, der er begået et lovbrud, kan De anmelde sagen til politiet og lade vort retssystem tage stilling til, om det vil have hans vidneforklaring.

Der blev holdt møder, og svendene forlangte de to fyrede svende genansat. Mester var ophidset og mente, at han kunne vinde sagen, så han var stejl og sagde nej. Der var nu en del aktivitet i værkstedet, og vi var ikke længe om at opdage, at det ene specialværktøj efter det andet blev gemt væk.

Konsekvensen ville blive, at selv om mester antog skruebrækkere – hvis han ellers kunne finde nogen – ville de meget hurtigt komme til uoverstigelige hurdler, altså en stærkt nedsat produktion. Kravene var klare: Genantag de to, fyr din værkfører og udbetal os løn for den tid, du har forhindret os i at passe vort arbejde.

Mester havde opdaget, at værktøjerne var væk og kunne nu indse, at ville han producere, var der reelt intet andet at gøre end at falde til patten.

Skrut Karl blev fyret, men inden han forlod virksomheden, kaldte han mig op på kontoret og sagde, at han var ked af al den balade, jeg havde haft. Vi fik en snak som mellem to ligestillede.

Han spurgte, om jeg ikke havde ”noget” han kunne læse i, han var træt af dagens aviser og ville godt betale.

Vi skiltes som venner, og senere på krigen opsøgte jeg ham, da jeg manglede et illegalt logi. Både han og konen behandlede mig ualmindelig godt.